

Счетоводни принципи и изготвяне на счетоводна политика

Радосвета Кръстева-Христова

Accounting Principles and Making Accounting Policy: The paper highlighted the main principles to be followed in the process of developing accounting policy. They were required by accounting practices and are included in the accounting legislation. The accounting principles are mandatory for all enterprises in their accounting business, including the preparation of accounting policy.

Key words: Accounting Policy, Accounting Principles, Accounting Legislation.

ВЪВЕДЕНИЕ

Принципите на счетоводството се оформят в резултат на счетоводната практика, като се дефинират и се класифицират в счетоводната теория или в счетоводното законодателство според икономическото развитие, социалната среда и общественения статус на счетоводната професия в различните страни. В някои страни счетоводните принципи не са законодателно въведени, но се използват широко в практика. Те се прилагат и в процеса на изготвяне на счетоводната политика от всички предприятия, независимо от тяхната сфера на дейност, размер, организационна структура и технологични особености.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Счетоводните принципи по своята същност са определени правила, норми, постановки относно счетоводното отчитане с относително самостоятелен и еднозначен характер, от една страна, и съдържат техники и алтернативни възможности за интерпретация, от друга страна. Разглеждането и съблюдаването им е от съществена важност в процеса на изготвяне на счетоводна политика на предприятието.

Съществуват различни трактовки на дефинирането и класифицирането на счетоводните принципи в специализираната литература. Най-често прилаганите счетоводни принципи са следните: принцип на текущото начисляване; принцип за стопанската единица; принцип на действащото предприятие; принцип на периодичност; принцип на стойностна оценка в паричен измерител; принцип на историческата цена; принцип на предимството на съдържанието пред формата; принцип за съпоставимост между приходите и разходите; принцип на двойственото отразяване (двuasпектност); принцип на същественост; принцип на предпазливост; принцип на запазване при възможност на счетоводната политика от предходния период (стабилност); независимост на отделните отчетни периоди и стойността връзка между начален и краен баланс; принцип на документалната обосноваване.

Принципът на текущото начисляване постулира приходите и разходите, произтичащи от сделки и събития, да се начисляват към момента на тяхното възникване, независимо от момента на получаването или плащането на паричните средства или техните еквиваленти и се включват във финансовите отчети за периода, за който се отнасят. Този принцип осигурява по-добро измерване и представяне на финансовото състояние в предприятията. Той е противоположен на принципа „касово отчитане“, при който приходите и разходите се признават в момента на получаването или плащането на пари или парични еквиваленти за тях и се включват във финансовите отчети за съответния период.

Принципът за стопанската единица изисква от гледна точка на счетоводството да се разграничават и отчетат отделно имуществото и стопанските операции и процеси на предприятието като самостоятелна икономическа единица от тези на неговия собственик като физическо или юридическо лице. Този принцип е от съществена важност за дефиниране на обекта на счетоводно отчитане, особено в случаи, когато физическо лице е собственик на частен бизнес.

Принципът на действащо предприятие е основно предположение в Международните стандарти за финансово отчитане и основен счетоводен принцип в Закона за счетоводството (чл. 4, ал. 1, т. 2) [4][5, с. 54]. Според принципа предприятието е действащо и ще остане такова в предвидимо бъдеще; предприятието няма нито намерение, нито необходимост да ликвидира или значително да намали обема на своята дейност - в противен случай при изготвянето на финансовите отчети следва да се приложи ликвидационна или друга подобна счетоводна база. Ако финансовото състояние на предприятието е такова, че възнамерява значително да намали обема на своята дейност или да се ликвидира, то този факт, базиран в най-голяма степен на счетоводна информация, задължително се разкрива.

Принципът на периодичността постановява целия икономически живот на предприятието да се разделя на изкуствени времеви периоди (месеци, тримесечия, години), за които да се оповестява периодично информация под формата на финансови отчети. По този начин се осигурява информация на вътрешни и външни потребители за имуществото на предприятието и финансовия му резултат за определения период от време. Възприето е този период да се нарича „отчетен период“. Според Закона за счетоводството (Допълнителни разпоредби, § 1, т. 2) отчетния период е една календарна година[4].

Същността на **принципа на стойностната оценка в паричен измерител** е в схващането, че счетоводството дава информация само за измерими в пари обекти. Само по този начин може да се осигури съпоставима счетоводна информация за различни предприятия или отчетни периоди. Като отчетна система счетоводството използва в процеса на наблюдение, обхващане и отчитане на имуществото и на стопанските процеси и операции всички отчетни измерители – натурален, трудов, паричен и комбинирани.

Принципът на историческата цена е свързан с времето на оценяване на елементите на имуществото на предприятието. Историческата цена е онази стойност, по която активите, собствения капитал, пасивите, приходите и разходите задължително се оценяват и записват при придобиването или възникването си (Закон за счетоводството, чл. 13, ал. 1)[4]. Тя може да бъде цена на придобиване, себестойност или справедлива цена (Закон за счетоводството, чл. 13, ал. 2) или друга цена в съответствие с приложимите счетоводни стандарти[4].

Историческата цена се запазва като своеобразна „информационна стойностна база“ върху която да се извършват всички последващи преоценки на активите и пасивите от момента на придобиването им до момента на изваждането им от употреба.

Предимство на съдържанието пред формата е друг принцип на счетоводството, който е включен в състава на Закона за счетоводството (чл. 4, ал. 1, т. 5)[4]. Според принципа сделките и събитията се отразяват счетоводно съобразно тяхното икономическо съдържание, същност и финансова реалност, а не формално според правната им форма.

Принципът за съпоставимост между приходите и разходите изисква разходите, извършени във връзка с определена сделка или дейност, да се отразяват във финансовия резултат за периода, през който предприятието черпи изгода от тях, а приходите да се отразяват за периода, през който са отчетени разходите за тяхното получаване, както е записано в Закона за счетоводството (чл. 4, ал. 1, т. 4)[4].

Принципът на двойственото отразяване (двуаспектност) е логическата основа на двата основни счетоводни метода – методът двойно записване по счетоводните сметки и методът балансово обобщаване. Той е аксиоматичен в счетоводството и гласи, че всяка конкретна стопанска операция поражда равностойни изменения в два елемента на имуществото на предприятието, а това счетоводно се записва по дебита на някоя счетоводна сметка и по кредита на друга счетоводна сметка с една и съща сума.

Друг счетоводен принцип е **принципът на същественост**. Според него в счетоводството трябва да се извършват субективни преценки относно съществеността, значимостта, полезността на определена информация. Тя трябва да не е прекалено раздробена, плод на огромно количество човешки труд, но с незначителен ефект. Информацията не бива да е и твърде окупнена, за да не се пропуснат детайли, значими за дейността на предприятието.

Принципът на предпазливост по същество е „оценяване и отчитане на предполагаемите рискове и очакваните евентуални загуби при счетоводното третиране на стопанските операции с цел получаване на действителен финансов резултат“ според Закона за счетоводството (чл. 4, ал. 1, т. 3)[4]. Принципът на предпазливост е залегнал и в разпоредбите на Директива 2013/34/ЕС, но по отношение на признаването и оценяването на позициите, които се представят в годишните и в консолидираните финансови отчети[3, с. 19-76].

Съобразно принципа на предпазливост ако възникне ситуация, когато са налице две приемливи алтернативи за оценяване и отчитане на даден обект, то трябва да се избере онази от тях, която ще доведе до по-малък нетен доход и/или до по-ниска стойност на активи. Очакванията към счетоводителите при прилагането на принципа са да бъдат обективни и безпристрастни, като предвидят, отчетат и оповестят потенциални загуби, но не и печалби. Подценяването на активи или надценяването на пасиви в даден период често води до надценяване на финансовите резултати от дейността в по-късни периоди. Прилагането на принципа на предпазливост цели да се ограничи рискът от изкривяване на информацията за имущественото и финансово състояние на предприятието във финансовия отчет, което би могло да доведе до вземане на неподходящи управленски решения.

Принципът на запазване при възможност на счетоводната политика от предходния период (стабилност) има за основна цел постигане съпоставимост на счетоводните данни и показатели през различните отчетни периоди. Това е важно, за да може да се направи коректна съпоставка между приходи и разходи, активи и пасиви, печалби и загуби в различни отчетни периоди за нуждите на управлението. Ако през различните отчетни периоди са използвани различни счетоводни политики за амортизация, за оценка на активи и пасиви, за признаване на приходи и разходи и т.н., подобен съпоставителен паралел няма да е коректен и ще затрудни прогнозирането и управлението на предприятието. Този принцип също е регламентиран със Закона за счетоводството (чл. 4, ал. 1, т. 6)[4].

Днес в текста на чл. 4, ал. 1, т. 7 от действащия Закон за счетоводството е регламентиран и принципа на независимост на отделните отчетни периоди и стойностна връзка между начален и краен баланс, според който всеки отчетен период се третира счетоводно сам за себе си независимо от обективната му връзка с предходния и със следващия отчетен период, като данните на финансовите отчети в началото на текущия отчетен период трябва да съвпадат с данните в края на предходния отчетен период[4].

Наред с тези принципи В. Меразчиев приема за адекватно добавянето на още един принцип в предприятието[6, с. 36]. Става въпрос за **документалната обособеност на стопанските операции и факти**, основа за счетоводно отчитане, описана в чл. 4, ал. 3 от Закона за счетоводството като изискване, без което не би могло да се осъществява счетоводното отчитане в предприятията [4].

Съблюдаването на изброените принципи на счетоводството гарантира нормативно регламентираните качества на изготвяната счетоводна информация. Става въпрос за посочените в Концептуалната рамка за финансово отчитане качествени

характеристики на полезната информация в следните две групи: фундаментални и повишаващи полезността²⁸[5, с. 46-51].

Те може да са от полза при определяне кой от два възможни начина следва да бъде използван за представянето на дадено явление, в случай че и двата са считани за уместни и осигуряващи достоверно представяне.

В т. 25 – 46 на МСС 1 Представяне на финансови отчети и в СС 1 Представяне на финансови отчети също са визирани тези принципи, но по различен начин. Запазени са основните принципи „действащо предприятие“ (going concern) и „текущо начисляване“ (accrual basis), а останалите принципи са заменени с по-различни. Те се отнасят не само за осъществяване на счетоводния процес в предприятието, а и за представянето на информацията във финансовите отчети. По-конкретно това са принципите[5, с. 543-546]:

- **Същественост и обобщаване** – изисква се самостоятелно представяне във финансовите отчети на всяка съществена група от сходни статии, а статиите с несходен характер или несъществените суми да се представят поотделно;

- **Компенсиране** – не се допуска компенсиране (прихващане) между активи и пасиви или приходи и разходи, освен ако не е допустимо или не се изисква по силата на действащ счетоводен стандарт;

- **Честота на отчитане** – най-малко веднъж годишно предприятието трябва да представя пълен комплект финансови отчети (включително сравнителна информация). Когато краят на отчетния период на предприятието се промени и годишните счетоводни отчети са представени за по-дълъг или по-кратък от една година период, предприятието трябва да оповести следната информация като допълнение към отчетния период, за който се отнасят финансовите отчети: причината за използването на по-дълъг или по-кратък отчетен период и фактът, че представените във финансовите отчети суми не са изцяло сравними;

- **Оповестяване на сравнителна информация** – предприятието оповестява във финансовите отчети за текущия период за всички суми от финансовите отчети от предходни отчетни периоди информация, която да се използва за сравнение и анализ, освен ако приложим счетоводен стандарт не допуска или изисква друго. Предприятието включва сравнителната информация в текстови и описателен вид, когато това е уместно за по-доброто разбиране на финансовите отчети за текущия период.

- **Последователност на представянето** – представянето и класификацията на статиите във финансовите отчети се запазват и през следващите периоди, освен в следните два случая: очевидно е, че друго представяне или класификация ще бъдат по-подходящи с оглед на критериите за подбор и прилагане на счетоводните политики по МСС 8 Счетоводна политика, промени в счетоводните приблизителни оценки и грешки в резултат на установена значителна промяна в характера на дейността на предприятието или при преглед на финансовите му отчети; и друг приложим счетоводен стандарт изисква промяна в предлагането.

Освен принципите, при изготвянето на счетоводната политика, следва да се имат предвид и законовите изисквания към изграждането и поддържането на счетоводната система, които са посочени в чл. 9 от Закона за счетоводството[4]. Такива са изискванията за:

- всеобхватно хронологично регистриране на счетоводните операции;

²⁸ Фундаменталните качествени характеристики на финансовата информация, която е в състояние да повлияе на решенията, вземани от ползвателите, са: уместност; същественост; достоверно представяне. Повишаващите полезността качествени характеристики на финансовата информация са: сравнимост; възможност за проверка; своевременност; разбираемост.

- поддържане на систематични счетоводни регистри за обобщаване на счетоводната информация, които се откриват в началото на отчетния период и се приключват в неговия край;
- поддържане и на синтетични и аналитични счетоводни регистри, както и равенство и връзка между тях;
- междинно и годишно приключване на счетоводните регистри и съставяне на оборотна ведомост;
- изменения в извършените счетоводни записвания чрез съставяне на коригиращи счетоводни статии;
- прилагане на индивидуален сметкоплан, включително и в случаите, когато за осъществяване на счетоводно отчитане се използва специализиран софтуер.

Разгледаните изисквания към счетоводните системи са задължителни и общо-валидни за всички предприятия. В такъв смисъл те могат да се нарекат външни изисквания или ограничения на околната среда.

Съществуват обаче и специфични изисквания към организирането на счетоводството в рамките на конкретното предприятие, които са предмет на разработваната и прилагана индивидуална счетоводна политика. Те могат да се характеризират като вътрешни ограничения [1, с. 29-47], [2, с. 24-30], [6, с. 35-42].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Стремежът към хармонизация в счетоводството в световен план съдържа идеята за унифициране на прилаганите в практиката счетоводни принципи посредством ясно им дефиниране в счетоводните нормативни актове на различните страни. Целта е да се постигне приемственост и универсалност при възприемането на счетоводната информация поради ключовата ѝ роля при вземане на управленски и инвестиционни решения. Разработването на счетоводни политики в предприятието следва да се организира в унисон с принципите, залегнали в счетоводното законодателство и общоприети в счетоводната практика.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Аверкович, Е., Панчева, С. Счетоводна политика на нефинансовите предприятия. В. Търново, Фабер, 2009.
- [2]. Дамянов, Д., Божков, В., Симеонова, Р. Счетоводни концепции и стандарти. Свищов, АИ „Ценов“, 2010.
- [3]. Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и свързаните доклади на някои видове предприятия и за изменение на Директива 2006/43/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директиви 78/660/ЕИО и 83/349/ЕИО на Съвета. // Официален вестник на ЕС – ОВ, серия L 182/19, 29.6.2013 г.
- [4]. Закон за счетоводството. Обн. ДВ, бр. 98 от 16 ноември 2001 г., посл. доп. ДВ, бр. 100 от 19 ноември 2013 г.
- [5]. Международни стандарти за финансово отчитане. ИДЕС, 2012 (електронно издание).
- [6]. Меразчиев, В. Счетоводна политика (по примера на банките). Свищов, АИ „Ценов“, 2009.

За контакти:

Гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова, Катедра “Счетоводна отчетност”, Стопанска академия “Д. А. Ценов”, тел.: 0631 66 348, e-mail: radosvetak@uni-vishtov.bg